[illegible]

1

श्रीगणेशाय नमः ॥ जनमेजय उवाच ॥ किमर्थं भगवान्विष्णुर्देवदेवो जनार्दनः ॥ गतः कैलासशिखरमालयं शंकरस्य च ॥१॥
नारदाद्यैस्तपोवृद्धैर्मुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ तत्र दृष्टो महादेवः शंकरो नीललोहितः ॥२॥ केशवेन पुराविप्र कुर्वता तप उत्त-
मम् ॥ अर्चितो देवदेवेन शंकर इत्येतन्नः श्रुतम् ॥३॥ देवौ तत्र जगन्नाथौ दृष्टवन्तौ पुरातनौ ॥ अर्चयां चक्रिरे देवाः इन्द्रा-
॥१॥ द्याः शंकरं हरिम् ॥४॥ तौ हि देवौ महात्मानौ बहुमूर्ती द्विधाकृतौ ॥ एकात्मानौ जगद्योनी सृष्टिसंहारकारकौ ॥५॥ परस्परसमावे-
शाभ्यां गतौ पालने स्थितौ ॥ तयोस्तत्र यथा वृत्तं कैलासे पर्वतोत्तमे ॥६॥ अव्ययः किमचेष्टन्त दृष्ट्वा तौ पुरुषोत्तमौ ॥ एतत्सर्व-
मशेषेण वक्तुमर्हसि सत्तम ॥७॥ यथागतो हरिर्विष्णुः कैलासे जिष्णुः पुरातनः ॥ तथा च शंकरः साक्षात्कृतवान्नागभूषणः ॥ एतत्स- (१)
र्वं विप्रवर्य ब्रूहि तत्त्वेन पृच्छतः ॥८॥ वैशंपायन उवाच ॥ पुत्रेप्सावहितो राजन् यथा कृष्णो गतो नगम् ॥ यथा च दृष्टो देवेशः शंक-
रो वृषवाहनः ॥९॥ यथा च चारसत्तपो यथा तं मुनयो गताः ॥ एवं तपो यथा वृत्तं तथा शृणु नृपोत्तम ॥१०॥ द्वैपायनोऽथ भगवान्यथाप्रोक्ता-
च मां तथा ॥ नमस्कृत्य महेशाय केशवाय महात्मने ॥११॥ यथा ब्राह्मणो यथाप्रश्नं श्रद्धयोपगतेन सुव्रत ॥ न चाभ्यग्रभूषदेवा च्यं-

वैशाखैनाथयात्रा॰

न श्रामहिष्या तु धिन सपा तु क्लिष्टाङ्ग पेद् द्विजः ॥२६॥ प्रोद्या वयचनं काले तु क्लिष्टसीं पादक्षेप्रवरः॥ दानास्मि नात्र धां पुत्रं पं त्वमिच्छसि
नामिति ॥२७॥ नित्यं मम र्मासि मे देवि नान्यकार्य्या विचारणा॥ अवक्षं तनयं दास्यामि पुत्रं पात्रं निवर्हराम् ॥२८॥ पुत्रेण लोका
न जयति सतीं कामदुघा हि ये॥ नरकं पदिति ख्यातं दुःखं च नरकं विदुः॥२९॥ प्रदत्राणात् ततः पुत्रमिहेच्छन्ति परत्र च
श्चनन्ताः प्रतिष्ठा लोकाः पुत्रवत्स्य प्रिये शुभाः॥३०॥ पतिर्जायां प्रविशति गर्भो भूत्वा स मातरम्॥ तस्यां पुनर्नवो भूत्वा दशमे २३३
न मासि जायते ॥३१॥ प्रजवत्वं विमेतीन्द्रः किंतु तेना जितं भवेत्॥ नापुत्रो विन्दते लोकान् कुपुत्राद् व्यतावरा॥३२॥ कुपुत्रो
२५ नाको यस्मात् सुपुत्रात् स्वर्गं व्रजेद्धि॥ तस्मात् हीनी तं सत्पुत्रं श्रुतवन्तं प्रपद्... ॥३३॥ विप्रयज्ञाविनयो यस्माद् द्विपा पुत्रं सुधा ॥२॥
र्मिकम्॥ इत्युक्ते न्यवं पुत्रकामः प्रजेषा पत्न्या न ओधः॥३४॥ तस्मात् ख्यामि ते पुत्रं विद्यावन्तं सुधार्मिकम्॥ इत्थं गत्वाभिवु
चार्थं कैलाशं पर्वतोत्तमम्॥३५॥ तत्रोपास्य महादेवं शंकरं नीललोहितम्॥ ततो लब्ध्वास्मि पुत्रं ते भार्याभूत् नहितरत्ना
2 न॥३६॥ तपसा ब्रह्मचर्येण नमस्कारेण सत्यम्॥ तोषयित्वा विरूपाक्षमादिदेवमजं विभुम्॥३७॥ गमिष्यामि हमभे..

पातपश्चिने॥१२॥नानधीनापवक्तव्यंप्रयांपयुरापवनांसदा॥ स्वंम्पयशास्पं धन्यंचक्रडिग्गुडिकरंसदा॥१३॥ ध्येयंप्रयपामनांनेत्यनिरं
वेदार्थमिनिश्चित म्॥ अनेकारसपसंप्रक्तं सेवन्ते नित्यमीदृशम्॥१४॥ मुनयो वेदनिरता नारदाद्यास्तपोधनाः॥ अत्यद्भुतं ।१॥
महाप्रयांपयतंकैवाश्रापवने॥१५॥ शिवयोर्द्वयोस्तत्र हरस्यैव भयस्य हे॥ हेतव्यसुरसंवेषुनरशादिषु भूमिप॥१६॥ हेतव्वथ
न्येष्वेवं पिंचिच्छिद्वेषु शात्रवेषु॥ धासांतिक्यसदापिसुः पृथिवींकुबलमः॥१७॥ हरयंत्वांजगन्नाथोवसन्त्र्यस्मिगिरीश्वरः॥
गक्तिनतपा संगतो देवो यसंत्तत्रपुरेहरिः॥१८॥ कदाचित्त्वनपास्माकं श्वेतेरात्रौ जगत्पतिः॥ विहरंश्च यथायोगं प्रीतःप्री तिउजा
नया॥१९॥ अथोवाचतदादेवीगक्तिनी भूषणा॥ प्रणम्य शिरदेवेशाल्लंतो माधवनन्दनम्॥२०॥ बलिनं रूपसंपन्नं
लयैवसहद्यांप्रभो॥ यशोनामापिनेतारं वीर्यवन्तंतपोनिधिम्॥२१॥ सर्वशास्त्रार्थकुशलंराजविद्याप्रस्कृतम्॥ स्वयमादिषु
शौर्युक्तं सनुमहसि सत्तम॥२२॥ त्वयि सर्वस्य हात त्वं नित्यमेव प्रतिष्ठितम्॥ त्वंहि सर्वस्य कर्ता च दाता भोक्ता जगत्पतिः॥२३॥
विप्रोधतस्तु मत्यानी शुश्रूषा योग्यतात्म नाम्॥ यत्कथं किंतु देवेश यदि भक्तास्मि केशव॥२५॥ अतुग्रहो यदि स्यान्मे देव
देवजगत्पते॥ सनुमहसिपुत्रं त्वं वीर्यवन्तं सर्वदा सत्तमः॥ ... मनोरथं ... हृदये ... श्राः प्रियमा प्रियमा...॥

(शंग्रा)कैणा शपानो ०

आस्था नमयुक्तपंक्तेस्मः प्रविवेश जगत्पतिः॥४॥ आसनेन महादास्याय दत्तीनाह पर्यकमा॥ यस्य मंदिरं प्रविशितः पुत्रं हार्दिक्यं सुकनारयो
५॥ उग्रसेनं महाबुद्धिं सुहृदं नीति सत्तमम्। यस्य बुद्धिं समाश्रित्य जीवन्ते यादवाः सुखम्॥६॥ नेतारं यदुवंशीनां सनुध
मिपरः सदा॥ यस्यापि भ्यन्ति देवाश्च नीतेस्तस्य महात्मनः॥५॥ यस्य बुद्धिवशा द्विषुः राघाग्नाः पृथ्वीं सदा॥ तं च व
सिवर्द्धीरं सुहृदं देवसुप्रभम्॥६॥ अन्यानपि यदून्सर्वान्नुवाच भगवान्हरिः॥ कृतवन्तु मम भवा निवाद्यवाः सर्व एवहि
३।। श्रुतं पापिवचो मह्यं पितृज इव मे सखे॥७॥ वाल्यात्प्रभृति यो यत्नो मम दुष्टनिवर्हणे॥ प्रत्यक्षं भवताद्दृष्टं पूतना निध
नं नृप॥८॥ केशी च निहतो वाल्ये मम माया सेन यादवाः॥ गोवर्द्धनोद्धृतः क्षेत्रे गावश्च परिपालिताः॥९॥ अभिषि ।।३।।
क्तोऽस्मि शक्रेण देवानामग्रतः स्थितः॥ कंसोपि निधनं नीतो मया वाद्भूर मुष्टिकौ॥१०॥ उग्रसेनोभिषिक्तो भ्र
२२ कृता द्वारका नीमया॥ अन्येचापि नृपा राजन्तू वसिनो निहता मया॥११॥ यो पिर्वी रो जरासंधो निर्गृहीतो यशान्मया
3 भीमेन धर्मिना राजन्नयेन मम याद्वाः॥१२॥ कर्णो निहतः संख्ये गोमन्ता ता मया॥ यो पिवीरो दुरात्मा सौ

कुं शंकरमव्ययम्॥ सचमेदास्यते पुत्रं तोषितस्तपसा मया॥ ७८॥ तत्र गत्वा महादेवं नमस्कृत्य महोमया॥ प्रविश्य बदरीं ज्ञायां मुनि
गुच्छांतशोभमीम्॥ ७९॥ अग्निहोत्राकुलां दिव्यां गंगांभःप्लावितां सदा॥ कल्पवृक्षसमायुक्तां सिंहद्वीपशताकुलाम्॥ ८०॥ बदरी
फलसंपूर्णां वानरशोभितद्रुमाम्॥ वेत्रानूपमहावल्लीकदलीखंडमं[illegible]रितान्॥ ८१॥ मुनिभिर्वेदतत्त्वार्थविचारनिपुणैः
सदा॥ वेदनिश्चिततत्त्वार्थैः प्रमाणकुशलैर्जनाम्॥ ८२॥ इदमेकमिदं तत्त्वमिति निश्चितमानसैः॥ उपास्यमानामनन्यंत्रितैः
सिआर्थतत्परैः॥ ८३॥ इतिहासपुराणज्ञैः सेव्यमानां महर्षिभिः॥ गच्छ सिद्धिः स्वर्गनिरपेक्षपरित्यज्य कलेवरम्॥ ८४॥ प्रविश्याम
ष्टीं देवीं यास्यामि सुकृतां जनाम्॥ इत्युक्त्वा विरराम वै स देवो जनार्दनः॥ ८५॥ इति श्रीमहाभारते खिलेषु हरिवंशे भवि
ष्यपर्वणि कैलाशया[illegible]त्रायां षट्पंचाशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २५६॥ वैशंपायन उवाच॥ प्रभातायां तु शर्व
र्यां गन्तुमैच्छज्जनार्दनः॥ मुनिभिः कृतकृत्या याः समाप्तवरदक्षिणाः॥ १॥ गान्धर्वरात्या पार्थिवेभ्यो नमस्कृत्य द्विजोत्तमान्

ंशके ॥ भमापा॰वा॰

मम॥इत्युक्त्वा पार्थ आन्सर्वान् सात्यकिं पुनराह च॥२८॥ इति श्रीमहाभारते खिलेषु हरिवंशे भविष्यपर्वणि कैलासयात्रायां सप्तपंचाशत्यधि-
कद्विशततमोऽध्यायः॥२५७॥ श्रीभगवानुवाच॥ सात्यके प्रद्युम्न सांबं पत्नीभयपुरंदर॥ त्वं तु रक्षन्निगदीभूत्वा बापपाशितन्॥ धा
न॥१॥ तिष्ठ पत्ले नरव्याघ्र पुरीं च कुरु पालनम्॥ न च निद्रावशः कार्यो रात्रौ यदुवंशप्रभो॥२॥ न च ध्यास्थातयाश्चत्वां शास्त्रतत्त्व
४॥ यमू॥४॥ सात्यकिरुवाच॥ करिष्यामि वचस्तुभ्यं यथाशक्ति जनार्दन॥ आज्ञा तव जगन्नाथ धार्यायत्ते न मे स्मरः॥५॥ नत्यच त्व ॥४॥
चरिष्यामि ग्रामपालस्य माधव॥ यावदागमनं तुभ्यं तावत्स्थास्यामि यत्नतः॥६॥ प्रसादात्तव गोविन्द यदि स्यान्मम माधव॥ किं
नाममेव दुःसाध्यं शत्रूणां निग्रहे रणे॥७॥ यदि शक्रं समं चापि कुबेरमपि पाशिनम्॥ सर्वानेतान् विजेष्यामि किमुपेंद्र नपोत्तमम्
॥८॥ गच्छ कार्यं कुरुष्वेदं पत्नो हंसनतेहरे॥ उद्धवं पुनराह हंसः पत्ने मेत्तराः॥९॥ प्रत्या उद्धव त्वं वाक्यं मे कर्त्या त्वं न च पलयान्
५ रक्ष्यानयेन राजेन्द्र पुरी द्वारावती त्वया॥१०॥ यत्नो भव सदा तात कुरु साहाय्यमत्र नः॥ अजामम समुत्पन्नावदन सर्वसांप्रतम्॥११॥ त्वं हि

दानवो नरकोहतः॥१३॥ निष्कंटकमिमं लोकं कृतवान् राजसत्तम॥ किंतु वीरान्त्पोजन्ते सत्वा भोमस्य पाद्दशाः॥१४॥ पौंड्रोनी
च्यवनं नेत्रं दृष्ट्वा चास्मो सदा मम॥ शिष्यो द्रोणस्य राजेन्द्रो बली प्रख्यातविक्रमी॥१५॥ शास्त्रज्ञो [illegible] नीतिमान् सात्तान्वे
नासर्वस्य पल्लवान्॥ योद्धा युद्धप्रियो राजा जामदग्न्य द्वापरः॥१६॥ एकान्ते मात्र रस्माकं द्विग्न्वेषी सदा मम॥ बाधित्प
ने प्रीतो [illegible] दृढं यदि स भेत्तमः॥१७॥ न ह्यस्य समो यवयान् अंड्रस्पेशो न्त्पोत्तमः॥ यत्र भवन्ते तिष्ठन्तु प्राद्दोनप्राय
स ना:॥१८॥ तथा न बाधते राजा प्रीतं पड्कुलाभ्य याम्॥ अहं तु पास्ये के नाम्नां कुलष्वि त्कारणा न्त पाः॥१९॥ शंकरं द्रु
कामो सितभूत भावन भावनम्॥ यावदागमनं मम पुत्रा यत्तावत्स्विह॥२०॥ मया विरहितां चेमां यदि जानाति पुंड्रकः॥ आगमिष्यति
जेन्द्रो पौत्स्यते पुरीमिमाम्॥२१॥ इमां निर्यादवीं कर्तुं शक्नोति नैव मम मतिः॥ यत्र भवन्तराजेन्द्राः स्वकैः पार्श्वैः परस्परैः॥२२॥ पाबा
म शोः कर्तरी पुत्र श्वस न्त्यथा भवतः स्वकैः॥ पिशाचवकणादानि महाह्रादिवल्लनः॥२३॥ एके स्थ महा द्वारोगमनागमने सदा॥ मुह्य पाप सह
गच्छ तु राधोपे गन्तु मोपस्न:॥२४॥ न चाप्युत्र प्रवेष्टव्यो द्वापोजस्यपध्पतः॥ यावदागमनं मम संततस्सदेवं भविष्यति॥२५॥ न्तगोपाना न्तक
तेभ्यानचक्रोडव स्तिःछन्ना प्रयत्न॥ शान्त्या प्रयपरे स्वेच ... गमने नागमने सदा॥२६॥ ... किं मा कार्यो यावदागमनं

नमस्कृत्य न विद्युते दैत्येभ्यो यान्तव्यवित् ॥ न मम माहात्म्यमाकार्य्य सर्वदा पन्नयानं भवे ॥२६॥ स्थितेन भव महाबाहो कापीगजा न तान् सेन्
गदी भवतु दासार्थ्ये न श्रीश सर्वं गमयेत् ॥२७॥ एतत् वं सर्वदा यन्नात् उग्रीं वा रावतीं प्रभो ॥ नोप हास्याय या स्याम तत्राकुरु गदे
भव ॥२८॥ उत्साहः सर्वदा कार्य्यो नित्य उत्साहो न यन्नतः ॥ या हि नित्यं अग्री ग्रामः फलं च लिप्सुलोभ्दयम् ॥२९॥ वसमः सर्व
रथे तेन त्वं त्वं सम समापद्युः ॥ गन्तुमे च्छ गोग ल्लापः केशव पर्वतो त्तमम् ॥३०॥ ॐ इति श्री महाभारते खिलेषु हरिवंशे
भविष्य पर्वणि कैलास यात्रायां श्रीकृष्णपंचमे नाम धिकद्विशततमो ऽध्यायः ॥ २५८ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ततः संचिन्तया ॥५॥
मास गरुड पातित्यु गच्छम् ॥ आगच्छ तदितं नार्थ्ये इति विष्णुर्जगत्पतिः ॥१॥ ततः सन्नम्यान् तान्ये वैरोऽरिरि निस्टतः ॥
पक्षवान् विक्रमी योगी आकृते ना सत्यहः ॥२॥ यज्ञमूर्तिः पुराणात्मा धाम मूर्त्तीच पावनः ॥ सर्वदर्पहानां पक्षी पिंगलो
जटिलाकृतिः ॥३॥ नागमृगराः सोमहरः शक्रजेता महाप्रियः ॥४॥ पन्नगारिः पक्षनेत्रः मातामुक्तिसुरिशापरः ॥६॥ वाहनं
५ देवदेवस्य दानवी गर्भकृन्तनः ॥ राज्ञसुरसंधा नाञ्जेता पञ्चवलेन यः ॥५॥ प्राकुराक्षी महावीर्य्यः केशवस्याग्नवल्लदः ॥
नागेभ्यामसयल भूमौ नमो विष्णो जगत्पते ॥८॥ नमस्ते देवदेवे महेशात्मानि त्रिभुवन् ॥ पस्पर्श पाणिना स्पृसः स्वागतं तां ऋ
उंगवम् ॥७॥ इत्युवाच नयतानास्यं पापस्य कैलासु

नेनासमजस्यति खापारस्य सर्वतः।। कोनु शास्यति मे धावी वक्तुं वेद्यावतः प्रभुः।।१२।। मन्त्रोप्येन मध्यान्यवेत्ति सकार्यं वापि सर्वतः।। अतो
हं विरमे मानवक्तुं संप्रति वृष्णिप।।१३।। उद्धव उवाच।। किमिदं भगवन् गोविन्द वर्णितं मां प्रति प्रभो।। अहो प्रसन्नता मह्यं किंतु प्रीतिरियं तव
।।१४।। जानाम्यहं जगन्नाथ प्रसादस्यैव विस्तरः।। यस्य प्रसन्नो भवान् क्षत्तस्य किं नास्ति केशव।।१५।। त्वं हि सर्वस्य जगतः कर्ता हर्ता प्रभ
नेतः।। प्रभवः सर्वकार्याणां वक्ता श्रोता ममारातिवत्।।१६।। ध्यानाध्यानमपो ध्येयमूर्तिब्रह्मविदो विदः।। जेता देवारिपूणां च गोप्ता
नाकसदां भवान्।।१७।। त्वं नाथा वयमेवेति जीवामो निहतद्विषः।। इत्थं नीतिरहं मन्ये नेता नीतेः पतो भवान्।।१८।। कोनु नाम नवो
वेत्त्वां विना संप्रतं वद।। नीतिस्त्वं सर्वकार्याणां मिति मे निश्चिता मतिः।।१९।। उग्रोऽतो नयमार्गो यः मित्याहुस्तद्विदो जनाः।। चतुर्धा
प्रोच्यते नीतिः सामदाने जनार्दन।।२०।। दण्डो भेदो मन्त्रणया सा निग्रहाय ग्रहे सदा।। दण्डोऽत्र दण्ड्यनिर्दिष्टः सामान्येतु नरपेऽहे
।।२१।। वत्सच त्वयप्रदानं तु जयार्थं वेदगोचरे।। प्रबोधके मोलहाभेद इति नीतिमतां मतम्।।२२।। नैपुने यथ सर्वेषु प्रमाणां त्वां विदुर्बु
धाः।। किमत्र बहुनोक्तेन सर्वं त्वयि समन्वितम्।।२३।। वैशंपायन उवाच।। इत्युक्त्वा विरराम वै उद्धवो नीतिमत्तरः।। ततः सभगवान्
विष्णुरेव भवत्तपोलम।।२४।। कामपालं महाबाहुमुवाच यदिसंसदि।। उग्रसेनं त्वं तेन त्वं तदिदं मे वच।।२५।। कामपालं

विष्णुर्जगन्नाथजपस्त्व प्रभुस्तुत्वाम् ॥ द्विधाकरोत्स्व मात्मानं नरनारायणाख्यया ॥२१॥ गंगायत्र सरिच्छ्रेष्ठा मध्ये धावति पावनी
यत्र शाक्तः स्वयं कृत्वा ब्रह्म वेदार्पण स्वागम् ॥२२॥ ब्रह्महत्याविनाशार्थं तपोयद्यौ पुतं चरन् ॥ यत्र स्थित्वा स्वयं सिद्धा सूर्य्यो वा देवं जनार्दन
म् ॥२३॥ यत्र हत्वासरो रामो रावणं लोकरावणम् ॥ स्व तत्र ब्रह्मवनूमि ... स्व तपो घोर मतप्यत ॥२४॥ स्वो स्व मुनयश्चैव सिद्धं यानि
मुनिश्रेष्ठाः ॥ यत्र नित्यं जगन्नाथः साक्षाद्वसति केशवः ॥२५॥ यत्र यज्ञाः प्रवर्त्तन्ते नित्यं मुनिगणैः सह ॥ यस्याः स्मरणमात्रेण नरः
स्वर्गं गमिष्यन्ति ॥२६॥ स्कीतोपानमिच्छन्ति पांडवाः पांडुनिसत्तमाः ॥ शात्रवो मित्रतां यान्ति यत्र नित्यं न्तपोत्तमे ॥२७॥ यामाहुः पुरायश्रीखा ॥६॥
नाख्यान मुत्तम धर्म्मिणाम् ॥ यत्र वै संसमाराध्य देवाः स्वर्गं समापतुः ॥२८॥ सिद्धैर्नित्यं सिद्धिप्रा तुर्ऋषयो वीतमत्सराः ॥ विशालां
बदरीं विष्णुस्तां इच्छुमकलेश्वरः ॥२९॥ सा यान्ते यमरगणो मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रविवेश महापुण्य मविष्णुस्तं तपोवनम् ॥३०॥
यन्तः ॥ समाधिस्थो ब्रह्मसिद्धे ब्रह्मविन्त्यतसुजनार्दनम् ॥३२॥ अधितिष्ठते ब्रह्मविद्भ्यः शाख्यमानेषु वाग्मिषु ॥ हूसमानेषु तन्त्रेषु पावके
अग्निहोत्राकुलेकाले पतिमाहार संकुले ॥ नीडस्थो ब्रह्मविद्गोष्ठ्यां समाना सुगोष्ठ्य ॥३१॥ नीडस्थप्रपद्यन्ते ऽन्स्तु मुनिवीर मुत्

8

पर्वतम् ॥ मलिनं द्रष्टुमिच्छामि शंकरं भाष्यतां शिवम् ॥८॥ वाढमित्यब्रवीत्तां स्यैश्वर्यादेहेनं जनार्दनः ॥ निष्कृष्य मित्रोवाच भ
स्वा नृपपूर्ववर्तिनः ॥९॥ ततो यथा जगन्नाथो दिव्यं प्रागलं हरिः ॥ रथेन महता नाद्य शैले सोम्यं समकंपयन् ॥१०॥ सागरस्तोभयामा
स घर्म्यो पर्वतजं स्तदा ॥ पक्षेरा पर्वतान्सर्वान् छन्नः स्वं जनार्दनम् ॥११॥ ततो देवाः सगंधर्वा आकाशे धिष्ठितास्तदा ॥ तुष्टुवुः पुण्ड
रीकाक्षं वाग्भिरिष्टाभिरीश्वरम् ॥१२॥ जय देव जगन्नाथ जय विष्णो जगत्पते ॥ जय जय नमो देव भूतभावन भावन ॥१३॥ नमः परम
सिंहाय दैत्यदानवनाशन ॥ जय जय हे देव योगिध्येय परागते ॥१४॥ नारायण [illegible] न मो देव [illegible] ॥ आदिकर्त्रे
ऽप्रमेयात्मन् अनन्तयोनिसनातन ॥१५॥ नमस्ते सर्वलोकाय निर्गुणाय गुणात्मने ॥ भक्तिप्रियाय भक्तानां पनमोह नयनाशन ॥१६॥
अचिन्त्यमूर्तये तुभ्यं नमस्ते सर्वलोकेश्वर ॥ इत्यादिभिस्तदा देवं वाग्भिरीशानमव्ययम् ॥१७॥ तुष्टुवुर्देवगंधर्वाश्चाप्सरसि
द्धचारणाः ॥ श्रुत्वैवं जगन्नाथ स्तुतिवाक्यानि तानि च ॥१८॥ ययौ सार्धं सुरगणैर्मुनिभिर्देवपार्षदैः ॥ पत्रपूर्वं स्वयं विस्मि
तापत्तिपस्तदा तदाम् ॥१९॥ लोकरदि [illegible] श्रीमांल्लोकानां हितकाम्यया ॥ वर्षा तु तत् तपः [illegible] विस्तुना प्रभविष्णुना ॥२०॥ पत्र

कृष्णं दृष्ट्वा मीश्वरमव्ययम् ।। आगताश्च यथायोग्यमुपजोस्थास्समाययुः ।।१०।। निवृत्य गत्वाहरिं कृत्वा विष्णुमीडां जनार्दनम् ।। नत्वा नेमस्त
दा देवं प्रतोष्टुर्भक्तवत्सलम् ।।११।। नमोऽस्तु कृष्ण सहस्राक्ष नित्यं देवकीनन्दन केशवम् ।। प्रणामात्मन् जगन्नाथ अनन्तः सर्वदा सौहरे ।।१२।। हरे
विष्णो हृषीकेश कृपां च कुरु नित्यं सर्वदा ।। प्रणाम भगवन् विप्राः प्राहुरेवं जगत्पतिम् ।।१३।। इदमस्मिन्निदं पादामिदं विष्टरमेव च ।। कृत्ना
र्थाः सर्वदा देव प्रसन्नो नो जगत्पतिः ।।१४।। किं कर्म किं तु नः कृत्यं कश्चिद्दोषः प्रभो हरे ।। इति प्रांजलयः सर्वे प्राहुर्देवं स्वपक्ष्मनः ।।१५।।
लक्ष्मीपति यथायोग्यमुपयुज्य सहामरैः ।। कृतं सर्वं मुनिवरा यद्वृत्तं तत्पवित्रमम् ।।१६।। इत्यमनुवन् पुराणात्मा प्रीतः तेन गुरुस्तत
आसने अंसमासीनः सर्वो देवो जनार्दनः ।।१७।। कृपालं पश्य वान् भूयो मुनीनां भावितात्मनाम् ।। अग्निहोत्रेषु तपस्वि तत्राम ।७।
न्येषु सर्वतः ।।१८।। एवमादि जगन्नाथः पृच्छन्नीश्वरस्तदा ।। सर्वत्र कुशलं तत्र भूमुखे कृष्ण सस्य सर्वतः ।।१९।। आतिथ्यं च त्रि
रैतनुनीवार्यैः फलमूलकैः ।। देवानामपि सर्वेषां विष्णोः कृष्णस्य पत्नतः ।।२०।। आतिथ्यमुपयुंजानस्ततः प्रीतोऽभवद्धरिः ।।
7 २०।। ॐ ।। इति श्रीमहाभारते खिले हरिवंशे भविष्यपर्वणि टीके नामसप्तत्रिंशोऽष्याधिक ... ततमोऽध्यायः ।।२९।। ॐ वैशं
पायन उवाच ।। ततः स भगवान् विष्णुर्दिव्ययोगगतिः प्रभुः ।। यत्रपूर्वं तपस्तप्तं मात्मना महादेवेश्वरः ।।१।। गंगायाश्चोत्तरे

भ्रुसमन्ततः ॥ ३३ ॥ अतिथ्यो पूज्यमानेच संध्याविष्टे जगन्मये ॥ सतस्यामथ्य वेलायां देवैः सह जनार्दनः ॥ ३४ ॥ विवेश बदरीं विष्णुर्नि
जुष्टां तपोमयीं शुभाम् ॥ आश्रमस्याथ मध्यं तु प्रविश्य पहरीश्वरः ॥ ३५ ॥ गङ्गां ददर्श तत्रैव पदे पिकाद्दीपितेन वै ॥ प्रदेशेऽपराह्णे काहः
स्थिपत स्तावत्सहामरैः ॥ ३६ ॥ ॐ ॥ इति श्रीमहाभारते खिलेषु हरिवंशे भविष्यपर्वणि कैलासयात्रायां मैकोनषष्ठ्यधिकद्वि
शततमोऽध्यायः ॥ २५९ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ततो मुनिगणा हृष्टा देवदेवमुपस्थितम् ॥ समाप्य चाग्निहोत्राणि संपूज्यातिथि
नः इयकोचन ॥ अश्मकुट्टाः पत्रनपराः पक्षमभास्तिथापरे ॥ ३ ॥ जीर्णे मुनयः केचिद्द्विरा चमन्ति संतताः ॥ २ ॥ निर्मज्जानीरसाः केचिद्वैता
न्तपरायणाः ॥ ४ ॥ आसन्नद्रुकाः केचित्केचिद्ध्याने तत्पराः ॥ विदविपाप्रनस्तानाश्निराहारा महातपाः ॥ स्मरन्तः सर्वदा विष्णुं तमन्ये
केचित्केचि ज्ञोलविचारिणः ॥ ध्यानेन मनसा विष्णुं दृष्टवन्तस्तपोधनाः ॥ ५ ॥ संवत्सरा शिला
कश्यपः कण्वो भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ ७ ॥ शाकेस्थ भयशनारः श्रुतिस्मृतिपरायणाः ॥ ६ ॥ वशिष्ठो वामदेवश्च वैशम्पायनस्तथैव च ॥ जावालिः
महातमनाः ॥ ८ ॥ कात्रीवानङ्गिराश्चैव शुनिर्दीर्घतपास्तथा ॥ अत्रिर्दधीचिराभद्रः पौरवः पौरवानिधिः और्वः ॥ पाराशर्यः पवित्रात्मा हारीतश्च्यवनो
असितो देवलस्तानभावोऽनीकि च मतपाः ॥ ९ ॥ एते चान्ये च मुनयो

क्षिप्त मनसा दिष्टो विप्रेन्द्रस्य सर्वतः ॥ ततस्त्वालोक्य हरिस्तत्र सांतुं तस्य समुद्भवम् ॥१५॥ ततो मृगाः समाधावन् यत्र तिष्ठन्ति केशवः ॥ तां दृष्ट्वे
वानुचरो राजन् स्कन्धावाः समपद्यत ॥ अश्वत्थे दीपिका राजन् द्रुतशीघ्रः सहस्रशः ॥ ततस्तमोऽपिच्यनश्राद्धैव समपद्यत ॥१७॥ ततो
नुभूतसंघांश्च समदृश्यत तत्र ह ॥ पिशाचाश्च महाघोरा नदन्तो बहुविस्वनम् ॥१८॥ भक्षयन्तोऽपिपिबन्तं पिबन्तो रुधिरं बहु
अड्गारसेन महाघोराः पिशाचा विकृताननाः ॥१९॥ हन्यमाना हता राजन् पतन्तः पतिता मृगाः ॥ इतश्चेतश्च धावन्तो बाणैर्विद्धा
मृगाद्विपाः ॥२०॥ ततो मृगसहस्राणि समन्ताद्वीनिमारत । यत्र सोऽतिष्ठते देव तत्र यातानि भारत ॥२१॥ अन्तरीक्षस्थदेवेशं ॥८॥
स्थितानीत्यनुपश्यन्नम ॥ पिशाचैर्विकृताकाराः करालारोमहर्षणाः ॥२२॥ पुत्रकल्याः समापेतुर्यत्र तिष्ठति केशवः ॥ ध्वग
तास्तत्र [illegible] राजेन्द्र चरन्त्येव ततस्ततः ॥२३॥ ततः स भगवान्विष्णुः सर्वमालोक्य वेष्टितः ॥ विस्मयं परमं गत्वा पश्यन्ना
त्मेत्य केशवः ॥२४॥ कस्यैष विस्तरो नानाद्यः कस्याग्रजनोऽपतत् ॥ कोनु मां तोषितुं नाद्यानेन विधिना प्रीतिमानहसूर्व५॥
कस्यभुक्तिः समापाना प्रीतिमपिस्तुष्टवैभा ॥ इति संचिन्त्य भगवानात्मे माहृतवद्धरिः ॥२६॥ इति महाभारते हरिवंशे
१ऋषषष्ट्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२७॥ वैशम्पायन उवाच ॥

8

तीरे देशं द्रष्टुमुपागतः ॥ स्वयमेव हरिः साक्षान्मृगिवेशानयो वनम् ॥२॥ प्रविश्यपश्चिचिरं देशं ददर्श चमत्कारमनोरमम् ॥ निवसारक्ष
न तत्तस्मिन्नाश्रमे पुरा पयवर्द्धनः ॥३॥ समाधौ योजयामास मनः पद्मनिभेक्षणः ॥ किमप्येष जगन्नाथो ध्यात्वा देवेश्वरः
स्थितः ॥४॥ स्थिते देवे गुरौ तत्र समाधौ दीपवत्तदा ॥ तत्र प्रादुर्महाघोरः प्रादुरासीत्समन्ततः ॥५॥ खादन्नावृत्तमो देवतया
तयान मृगानिमान् ॥ प्रेषयेत्पुनः सर्वान्समादाय च ॥ हुं धन्यचनः ॥६॥ एष विस्फुरत्पुंस्त्वो हरिरीशाच्युतः ॥ नमोऽस्तु
विष्णो देवे शास्त्वामिन् माधव केशव ॥७॥ इत्यादिशब्दः सुमहानाविरासीत्तदा निशि ॥ ततश्च सुमहानादः सिंहानां मृगवि
द्विषाम् ॥८॥ धावतां चक्षुर्नां राजन् मृगाननुविनर्दताम् ॥ मृगाणां भीतिभूतानां मृगीणां चापि नीतया ॥९॥ गजानां नर्दतां
राजन् बृंहितं चैव तत्र तु ततः ॥ महावातसमुद्भूतं स्मृतमितस्यैव वारिधेः ॥१०॥ नादस्तेनोऽभवत्त्रासः प्रादुरासीत्तदा निशि ॥ अनला
श्चण्डः स्फुलिङ्गधूम्राः प्रांतत्र विधिष्ठितः ॥११॥ तत्रापि द्रोणमासाद्य विश्वस्य च जगत्पतिः ॥ ततः संचिंतयामास कोऽप
नेत्र महास्वनः ॥१२॥ कस्यायं मे रिपुः शब्दः स्तुतिपूतो मम लिपि ॥ अहो भिन्ना गायाया प्राहुः गुर्नां तं चरतां वने ॥१३॥
मृगाणामयसेवमानादश्च नु महा... ॥ ... समंततः ॥१४॥ इति संचिं स

नरकांस्ता स्ययकर्तुं षाः सर्वभीतिप्रदायिनी ॥१३॥ अहो नो दुःकृतं कर्म प्राकृतं नैक कर्म संचये॥ अत्रैव महती प्रीतिर्वर्त्तते सर्वदा तथा ॥१४॥ याः
नो दुःकृतं कर्म नाशः स्यात्स्यति नाह शी॥ दृशा सा सर्वविद्विष्टा प्राणिपीडनकारिणी ॥१५॥ सर्वथा दुःकृतं कर्म बहुभिर्जन्मसंचयैः॥ त
था हि प्राणिनो लोके बाल्यमादौ समास्थिताः ॥१७॥ अज्ञानावृतचित्ताश्च कृत्याकृत्यं न जानते ॥ तथा यौवनिनो मत्ता विषये
र्बहुलीकृताः ॥१८॥ पतन्ते श्रेयसे नैव न ते विषयसंस्थिताः॥ विषयाकृष्टचित्ता हि मनुष्या न विजानते ॥१९॥ तथा च वृद्धभा
॥१॥ वे नु व्याधिभिर्बहुभिर्वृताः॥ ज्वरादिभिर्महाघोरैर्नानादुःखविधायिभिः ॥२०॥ पतन्ते न हि ये श्रेयो विनष्टेंद्रियगोचराः॥ नतो ॥९॥
मृता गर्भवासे वसन्ति सततं नराः ॥२१॥ विण्मूत्रजटिले घोरे दुःखैर्बहुभिराचिताः॥ एवं तेतु नतो घोरा जन्मान्संसारमण्डले॥
॥२२॥ परस्परं विहिंसन्तः कुर्वन्तः कर्मसंचयम्॥ महत्येवं महाघोरे संसारे दुःखसंकुले ॥२३॥ पापानि बहुरूपाणि कुर्वन्ते
ज्ञानतस्तदा॥ संसारस्यैष महिमा विस्तृतः सर्वजन्तुषु ॥२४॥ अच्छेद्यः शास्त्रसंपाते उपायैर्बहुभिः सदा॥ एतस्मान्न नि
लैल्लेमत्स्याः प्राकृतबुद्धयः ॥२५॥ इमं हत्वा मनुष्येन्द्र मिदमस्माद्धराम्यहम्॥ चोरयित्वा धनानि दं हरिष्यास्मादराम्
हम्॥ ॥२६॥ निर्भत्स्यैनमिमं दानं हरिष्यामि धनं वली॥

तेषामनुमहाघोरौ पिशाचौ विकृताननौ ॥ सांध्यपिंगलकेशाक्षौ रोमशौ दीर्घजिह्वौ महाहनू ॥१॥ लंबकेशौ विरूपाक्षौ हाहा
हीहीति वादिनौ ॥ खादन्तौ मांसपिंडं पिबन्तौ रुधिरं बहु ॥२॥ आंत्रवेष्टितसर्वांगौ दीर्घौ कृशाकृतोदरौ ॥ लंबमानं महाप्र
न्तं शूलप्रान्तधिरोधरौ ॥ आकर्षन्तौ शवपूयानि बाहुभ्यां तत्र तत्र ह ॥ हसन्तौ विविधं हास्यं स्वजाति सदृशं नृप ॥४॥
नदन्तौ बहुरूपाणि वचांसि प्राकृतानि च ॥ कंपयन्तौ [illegible] महायन्ता नृत्यपादप्रघट्टनैः ॥५॥ स्फुटिकासी [illegible]तो वदन्तौ
न्फुट करालिनौ ॥ अस्थिखण्डप्रभासमाकीर्णौ धमनीरज्जुसंततौ ॥६॥ वदन्तौ कुरु कुरु सखि मा धचेति वसंततिम ॥ कदाचिद्दृष्ट
रूपने विस्मृतसह्यानीं धानिष्ठति ॥७॥ स्वामिनं कं चैव धर्मतिः कृतो द्रष्टुं यतामहे ॥ अत्रवा कृतविष्णोरः कृतोनुस्थास्यतेहरिः ॥८॥ क्व
तः पद्मपलाशाक्षः ॥ साक्षादिन्द्रानुजो हरिः ॥ यमाहुः पुराणीकासं अलव्रज्ञविदो जनाः ॥९॥ तमजं तत्र विधिवद्द्रष्टुमस्मत्तावयम् ॥ १०
अनन्तकालेजगन्नाथं प्रविवेशजगत्त्रयम् ॥१०॥ तमजं विश्वकर्तारं कृतोऽस्माम सांप्रतम् ॥ यस्य विस्तार रवे नजो कः प्रा
रोनि वासिनः ॥११॥ तं द्रष्टुं देवमीशानं पतामः सांप्रतं हरिम् ॥ स्थानात् [illegible]रतमालोक विद्धि [illegible] सर्वजन्तुभिः ॥१२॥ ये प्राचीनसमुन्न
म्ना कथं नैप्रालिंगाद्स्वान् ॥

विराट्१

इत्यादिमध्यान्तु लाभूर्ध्वीपतन्नेपाणिपोऽनमू ॥२७॥ अस्यैव हि खमूलस्य संसारस्य महाहरिः ॥ मेवजं सर्वथा देवः शंखचक्रगदाधरः
॥२८॥ आदिदेवः पुराणात्मा श्रीत्मा ब्रह्मविदां सदा ॥ नेवपंसर्वपल्ले न कस्यामः सर्वथा हरिम् ॥ दुःखेऽपि प्राप्ते भावनातोऽप्स
ऽप्यात्मा हरेः पुरः ॥२९॥ ॥ इति श्रीमहाभारते खिलेषु हरिवंशे भविष्यपर्वणि कैलासयात्रायां द्विषष्ट्यधिकद्विशतत
मोऽध्यायः ॥२६२॥

10

५५